

Refik Halit Karay'ın Coğrafiya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri¹

Kubilay ÜNSAL²

Özet

Olay çevresinde gelişen anlatmaya bağlı edebi eserlerde mekânın başarılı betimlemesi, anlatının gerçekliğe yakın olmasını ve okuyucu tarafından kolayca kabul edilebilmesini sağlar. Yazar, mekân betimlemelerinin anlatı üzerindeki işlevselliğini kendi kurgusuna göre belirlerken birbirinden farklı anlatım tekniklerine başvurabilir. Anlatım tekniklerinin seçimi ve bu teknikleri uygulamadaki başarı anlatıya güç kazandırır.

Refik Halit Karay gözlem yeteneği ve gerçek mekânları betimlemelerindeki başarısıyla kabul görmüş bir yazardır. Karay'ın olay merkezli anlatılarında kahramanlar sürekli hareket halindedirler ve birbirinden farklı coğrafyalara seyahat etmektedirler. Yazar coğrafi mekânların betimlemelerinde birbirinden farklı pek çok anlatım tekniğine başvurur. Refik Halit Karay betimleme, anlatma, gösterme, dalga hareketi, zoom (kaydırma), zihinsel betimleme, hareketli perspektif, dramatize edilmiş betimleme, montaj, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, bilinç akışı, duyular arası aktarım, içten dışa betimleme, dıştan içe betimleme gibi anlatım teknikleri ile kurguladığı coğrafi mekânlara eserlerinde çeşitli işlevler yükler. Onun her zaman aynı stratejiye bağlı kalmak yerine coğrafyanın karakteristik özelliğine uygun, olay ve kişilerle uyumuna dikkat edilerek kurgulanmış coğrafi mekânlar tercih ettiği görülmektedir. Eserlerinde kullandığı coğrafi mekânlar ve okur arasındaki bağı ise kullandığı anlatım teknikleri ile pekiştiren Karay, okuyucunun anlatıdaki kurmaca dünyanın gerçekliğini kolayca benimsemesine yardımcı olur.

Anahtar Kelimeler: Betimleme, Anlatım teknikleri, Refik Halit Karay, roman, coğrafi mekân.

¹ Bu makale 28-30 Nisan 2018 tarihleri arasında Antalya'da düzenlenen I. Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilimdalı.
kubikubikubi@gmail.com

Refik Halit Karay's Narrative Techniques in Geography Descriptions

Abstract

Successful depiction of the place in literal works related to the narrative that develops around the event allows the narrative to be close to reality and easily accepted by the reader. The author may refer to different narrative techniques while determining the functionality of narrative representations according to their own constructions. The choice of narrative techniques and the success in practicing these techniques add strength to the narrative.

Refik Halit Karay is a well-known writer with the power of observing and describing real places. In Karay's incident-centered narrative the heroes are constantly in motion and travel to different geographies. The author refers to many different narrative techniques in the descriptions of geographical locations. Refik Halit Karay description, presentation, wave motion, zooming, mental description, moving perspective, dramatized description, assembly, backtrack, dialogue, inner talk, flow of consciousness, interpersonal transfer, and the geographical places he has constructed with narrative techniques such as description, etc. It is seen that he always preferred the geographical places that are constructed by paying attention to the harmony with the events and persons, which is in accordance with the characteristic feature of geography instead of being connected to the same strategy. By strengthening the connection between the geographical places he uses in his works and the reader, Karay helps readers easily adopt the reality of the world of fiction.

Key Words: Description, Narration Techniques, Refik Halit Karay, novel, geographical location.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

Olay çevresinde gelişen anlatmaya bağlı edebi ürünlerin yapı unsurlarından birisi de mekândır. Mekânın en önemli işlevselliği hiç şüphesiz olayların geçtiği ortam olmasıdır. Ancak anlatı kahramanlarının fiziki ve ruhsal karakteristik özelliklerini çizmek, toplumun değerlerini ve algısını yansıtmak, olayın geçtiği atmosferin gerilimini ve yaşanan çatışmaları okuyucuya daha iyi sunabilmek için mekân tasvirlerine sıklıkla başvurulduğu görülür.

Mekân en genel anlamıyla; var olanların içinde yer aldığı, tüm sınırlı büyüklükleri içine alan uçsuz bucaksız büyüklük olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda mekân bir hacim olduğu kadar bir boşluk, bir hiçlik durumudur.³ Mekân; bireyin deneyimlemesi ve değerler zincirinden geçirmesi ile anlam kazanır. Deneyimlenen mekân algı yardımı ile imge olarak zihinde yer eder.⁴

Yazarın görevi, kendi kurgu dünyasında oluşturduğu mekânı okuyucunun algı dünyasında canlandırmak ve mekâna yüklediği işlevlerin okuyucu tarafından kabul görmesini sağlamaktır. Yazar, mekân betimlemelerinin anlatı üzerindeki işlevselliğini kendi kurgusunu göre belirlerken birbirinden farklı anlatım tekniklerine başvurabilir. Anlatım tekniklerinin seçimi ve bu tekniklerin uygulanmasındaki başarı anlatıya güç kazandırır.

Bir anlatıda mekânın gerçekliği anlatının okuyucu tarafından kabul edilebilirliğine ve anlatının kurmaca dünyasının okur tarafından benimsenmesine yardımcı olur. Coğrafi mekânlar gerçek dünyada var olan ya da var olduğuna şüphe yaratmayacak derecede okur tarafından kabul edilebilir özellikleriyle kurgulanmış gerçeğe çok yakın mekânlardır. Olayın geçtiği köy, kasaba, şehir, ülke, ya da dağ, deniz, orman gibi coğrafi bölgeler coğrafi mekânlar olarak adlandırılır.

Gözlemlerine dayanarak kurguladığı gerçek mekânları betimlemede başarılı bir yazar olarak kabul edilen Refik Halit Karay'ın eserlerinde kullandığı mekânlar genellikle coğrafi mekânlardır. Olay merkezli anlatılarında kahramanlar sürekli hareket halindedirler ve birbirinden farklı coğrafyalara seyahat etmektedirler.

Refik Halit Karay, eserlerinde itibari âlem oluştururken, daha çok gerçek dünyaya ait mekânları ve coğrafyaları kendi muhayyilesinden geçirerek eserlerine yansıtmış bir yazardır. Bu durumun sonucu olarak anlatıların içeriği ve kurgusu, olay kişilerinin fiziki ve ruhsal portrelerinin çizimi, olay zamanının işlenişi ve konu edilen coğrafyanın toplumsal yapısının yansıtılmasında coğrafya, belirleyici etkenlerden biri olarak onun eserlerinde öne çıkmaktadır.

Refik Halit Karay coğrafi mekânların betimlemelerinde birbirinden farklı pek çok anlatım tekniğine başvurur. Betimleme, anlatma, gösterme, dalga hareketi, zoom

³ Ahmet Cevizci, Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000: 335-336.

⁴ Mehmet Ali Uysal, Mekân Algısı, Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.17.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

(kaydırma), zihinsel betimleme, hareketli perspektif, dramatize edilmiş betimleme, montaj, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, bilinç akışı, duyular arası aktarım, içten dışa betimleme, dıştan içe betimleme gibi anlatım teknikleri ile kurguladığı coğrafi mekânlara eserlerinde çeşitli işlevler yükler. Onun her zaman aynı stratejiye bağlı kalmak yerine coğrafyanın karakteristik özelliğine uygun, olay ve kişilerle uyumuna dikkat edilerek oluşturulmuş coğrafi mekânlar tercih ettiği görülmektedir.

Karay'ın coğrafi mekânları tanıtırken başvurduğu en önemli anlatım tekniği **betimlemedir**. Betimleme tekniği ile mekânın anlatıda fon oluşturması sağlanır. Karay, betimlemelerini okuyucuyu boğmadan ama en ince ayrıntılarıyla yapar. Olay, olayın geçtiği coğrafya ve kişiler birbirleriyle uyumludur. Mekâna dair yapılan betimlemelerin anlatıcının bakış açısına göre olaylar ve kişiler üzerinde doğrudan etkileri vardır. Örneğin, Şeftali Bahçeleri adlı öyküde yer alan bağ ve bahçelerin güzelliklerini ortaya koyan betimlemeler, sadece bir fon oluşturmak için yapılmaz. Ya da Sürgün romanında anlatılan Halep şehrinin bahçeli evleri birer sahne mekânları olarak düşünülmemelidir. Bu mekânlara ait betimlemeler sayesinde verilmek istenen mesaj, kişileri kötü yola sürükleyen davranışların sebepleri olarak içinde buldukları coğrafyanın özellikleri de ortaya konmuş olur. Bu yönüyle Refik Halit Karay yaptığı coğrafi mekâna dair betimlemelerle göstermekten ziyade sezdirmek amacındadırlar.

Coğrafi bir Mekâna dair fonun oluşumunda Refik Halit Karay daha çok **dıştan içe** doğru yönelen bir çizgide mekânın betimlemesini yapar. Önce geniş bir perspektif ile mekânın sınırları belirlenir ve adım adım o sınırlardan merkeze doğru mekân tanıtılmaya devam eder. Bu işlem yapılırken ayrıntılı eylemlerle mekânın genel özellikleri hakkında okuyucunun eksik noktaları tamamlaması sağlanmış olur.

Karay'ın mekânları kurgulamakta kullandığı bir başka yöntem ise dışarıdan içeri giren bir insanın mekâna bakış açısını tanrısal konumdaki bir insanın bakış açısıyla yansıtmasıdır. Yani hem mekâna ait fiziki öğeler sıralanırken, hem de mekâna giriş yapan kahramanın mekâna dair hissiyatları, düşünceleri ve izlenimleri de aktarılmış olur. Böylesi durumlarda **iç çözümleme** tekniklerinin kullanımı daha çok öne çıkmaktadır.

Uyandıği zaman bir müddet kendisini toparlayamayarak etrafına şaşkın şaşkın, büsbütün yabancı bir yerde bulunuyormuşçasına bakakaldı. Geceyi öyle rüyalarla geçirmiş, başka devirlerde, bambaşka kıyafetlerde ve asır haricinde dönüp dolaşmış,

uçup ırpınmış, renkli ışıklar içinde yüzüp kılıç sesleri ve atlas hışırtıları arasında oturup kalkmış bir mitoloji hayatı sürmüştü ki şimdi gözünün önünde duran dekor ona sisli, snk, adeta asıl rüyada bulunuyormuşasına yalancı gelmişti. (2000 Yılın Sevgilisi 342.)

İçten dışa doğru bir teknikle oluşturulan mekân betimlemelerinde genellikle kapalı bir mekândan uçsuz bucaksız bir enginliğe açılan bir coğrafyaya yönlendirilir okur. Böylelikle kahramanın i dünyasının oluşmasında sadece kapalı mekânın değil, içinde bulunduğu coğrafyanın da etkileri gözler önüne serilir. Coğrafik mekânlar hareketli olaylar zincirinin de habercisi olarak az sonra kahramanın başından geçecek maceraya da zemin hazırlar.

Köydeki evimdeyim; fakat bu ev, mektuplarımda verdiğim emirlerime göre tamir edilmiş, temiz ve döşelidir. Yandan dar bir merdivenle çıkılıyor, ufak bir sundurma,i içe iki oda.. bu kadar. Alt katta da vekilin dairesi. Yalnız bilmeyenlere şunu söylemem lazım ki, köy dediğim yer hakkında yanlış fikre düşmesinler. Bu köyde bir tek ağaç, ufacık bir dere,  saksı iek, bir ardak gölgesi bile yoktur. Gz alabildiğine dümdüz bir saha ortasında kerpiçten yapılmış teker kubbeli yüz elli kulübe. iklim, güneş olmasa kışın dondurucudur. Yazın gündüzleri boğucudur, geceleri çoğu zaman ştcdr. Yoldan sapa düştüğümüz için Humus-Tdmr arasında işleyen yolcu ve asker otomobillerini, ancak ufukta birer koşuşan karartı gibi görüyoruz. (Yezidin Kızı 39-40.)

Alıntıda da görüleceği üzere kapalı bir mekândan, köydeki evden söz edilen anlatıda önce evin içinden bahsedilmektedir. Ev temiz ve düzenlidir. Sonra evin hemen dışına çıkılarak yandan merdivenle çıkılan ufak bir sundurmalı ev olduğu anlatılmaktadır. Daha sonra evin içinde bulunduğu köy hakkında bilgi verilmektedir. Köy aynen evde olduğu gibi önce içten bakılarak anlatılmakta ve ne kk bir dere ne de bir tek ağaç olmayan hatta kapı önlerindeki ardak ya da bir saksıda yetiştirilecek iek dahi olmayan kurak bir köy olarak tarif edilmektedir. Köyün göz alabildiğine düz bir coğrafyada olduğundan ve sert iklim koşullarından bahsedilerek köye dışarıdan bakılmaktadır. En sonunda ise coğrafyaya içerden bakılmaktadır. Bu coğrafyanın içinde bir köy vardır ve köyün biraz uzağında geçen yoldan anlaşıldığına göre bu coğrafya Humus-Tedmür arasında bir yerdedir. Anlatıda içten dışa doğru katmanlar halinde önce ev, sonra köy ve köyün yer aldığı coğrafya tanıtılmıştır. Mekânın tasviri adeta suya atılan bir taşın oluşturduğu halkalar gibi birbirine paralel bir şekilde genişlemektedir.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

Bu şekilde bir mekân tasvirinde, gerçekleşecek olay hakkında da okuyucu ön izlenim edinebilecektir. Olay evde başlayacak, daha sonra gittikçe genişleyerek köye sıçrayacak, hatta köyün bulunduğu ovanın dışına taşarak ötelerdeki şehirlere uzanacaktır.

Bazı mekân tasvirlerinde **dalga hareketi tekniğine** başvurulduğu görülür. Bu yöntemde anlatıcı belirli bir noktadan durarak mekânı dıştan içe doğru betimleyerek anlatır. Daha sonra anlatıcının bakış noktası merkeze geçer ve anlatıcı bu sefer merkezden başlayarak dışa doğru mekân tasvirini yapar. Mekânın dıştan içe ve içten dışa doğru belirli aralıklarla tasvir eden anlatıcı adeta dalgaların deniz üzerindeki hareketi gibi bir yaklaşımla mekânı ele alır ve okuyucunun mekânı içselleştirmesini sağlar.

Türküsunü söyleterek bu şehrin bir safa abidesi olduğuna bizi inandıran Halep, şu harabe miydi? Yol o kadar تنها görünüyor ve tek tük evler sınıksız örtülü duruyordu ki, İrfan'a kendinin ve başka bir sürü yolcunun nereye gittiğini ve nerede barınacağını düşündürüyordu. İçine hüznün, zihnine şüphe düşmüştü. Sonra gözleri Halep kalesine ilişti. Halep kalesi? Onun heybeti, ova ortasında, birden bire şaha kalkmış gibi dimdik duruşunda, tek yükseklik olarak çöle göğüs genişindeydi. (Sürgün 127.)

Anlatıcı Halep şehrinin dışından bakarak mekân hakkında bilgiler vermektedir. Harabeye benzetilen şehir insanın içini hüznle kaplamaktadır. Anlatıcının dikkatini çeken en önemli ayrıntı ise Halep Kalesi'dir. Daha sonra ise anlatıcı şehir merkezine girer ve bu sefer şehrin içinden bir noktadan bakarak şehir hakkında betimlemeler yapar. Dışarıdan bakıldığında olumsuz bir görünümü olsa da Halep şehrine içerden bakıldığında şehrin canlılığı ortaya konulmaktadır. Böylelikle anlatıcı iki farklı noktadan Halep şehrini tanıtarak dalga hareketini tamamlamış, şehri okuyucunun zihninde canlandırmış olur.

Karay'ın coğrafi mekân betimlemelerinde kullandığı **kaydırma (zoom) tekniği** aracılığıyla mekâna ait unsurlar hızla yaklaşılarak ya da uzaklaşılarak okura yansıtılır. Anlatıcının kamerayı yönlendirdiği bu anlatım tekniğinde okurun dikkati odaklanan nesnelere çekilmeye çalışılır. Böylelikle eser kahramanının gördüğü ve odaklandığı mekâna ait unsurlar, okura sanki kendi gözüyle görüyormuş hissi yaşatılarak verilir. Coğrafyanın okur üzerinde anlatının gidişatına göre bırakması istenilen hissiyatını okur kendi tecrübeleriyle de örtüştürerek bizzat yaşar. Böylelikle mekânın kahraman

üzerinde bıraktığı hislere okurun da ortak olması sağlanarak anlatıda gerçeklik pekiştirilir.

Odama geçerken verandanın geniş camlarından dışarıya göz attım; görünürde kimse yok. Köşkün önündeki yemyeşil çayırılıkta bir ördek sürüsü paytak geziniyor; az ötede başı boş bir inek, ağaç dallarına uzanıp yeni sürmüş yaprakları yemeye çalışıyor. (İki Cisimli Kadın 67.)

Yukarıdaki alıntıda da görüleceği üzere olay kahramanının gözünden köşkün önündeki çayırılığa odaklanılmaktadır. İlk dikkat çeken şey çayırılığın yemyeşil olmasıdır. Paytak paytak gezinen ördek sürüsü ve taze sürgün yaprakları yemeye çalışan ineğe sırasıyla bakış yönü kaydırılarak okurun zihninde betimlenmek istenen mekân canlandırılmakta, mekânın betimlemesini okurun kendi tecrübeleri doğrultusunda tamamlaması sağlanmaktadır. Köşkün önündeki çayırılık alana, taze sürgün yapraklara ve doğaya salınmış çiftlik hayvanlarına odaklanılarak yansıtılan mekânın kahraman üzerinde bıraktığı olumlu hisleri okur kolaylıkla algılayabilmektedir.

Coğrafi bir mekânın tanıtımı esnasında **dramatize edilmiş betimleme** yöntemine başvurulduğu da olur. Dramatize edilmiş betimleme yönteminde mekâna ait betimlemeler yapılırken anlatıcı olay akışına müdahale etmez. Anlatıdaki betimlemeye ara verilmez ama diğer yandan olay kesintiye uğramadan eş zamanlı olarak devam eder.

Aşağıdaki alıntıda görüleceği üzere bir yandan mekâna dair betimlemelere yer verilirken, bir yandan da olayın akışı devam etmektedir.

Çeşitli yerlere girip çıkmışlar, nihayet “Emperium” un kapısında durmuşlardı.

Küçük bir antre. Oradaki birkaç kişi Sadri Sarp’i saygıyla selamladılar. Localarla çevrili “bonbonier” denilen küçük, zarif tiyatroları andırıyor ama sahne salonun yarısına kadar uzanıyor. Uzanan kısmı üç taraftan açık. Metrdotel önlerine düştü ta ilerde, artistlerin girip çıktıkları koridorun yanında işgal edilmiş bir masayı gösterince bu adam usulcacık kalktı, kayboldu. (Yüzen Bahçe 49.)

Olay kahramanının yürürken ya da tren, gemi, otomobil gibi vasıtalar kullanarak kat ettiği güzergâhlar **hareketli perspektif** yöntemiyle, sadece görünen kısımlarıyla anlatılır. Bu yönüyle belirli bir düzlemde hareket eden kamera etkisi hissedilir. Kameranın görüş alanına giren, kişinin yürüyüş hızına yahut içinde bulunan aracın hareket hızına göre mekâna ait göze takılan unsurlar anlatılarak coğrafya hakkında

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

okuyucuda izlenim bırakılır. Betimleme yapılırken mekâna ve mekâna ait betimlenen unsurlara sürekli bir yaklaşma ve uzaklaşma hali sezilir.

Aşağıdaki alıntıda, roman kahramanlarının bir otomobille yaptıkları yolculuk ve içinden geçtikleri coğrafyanın hareketli perspektif yöntemiyle anlatılması görülmektedir.

Geçtikleri Seine vadisi yağmurlu günlerden sonra bulutsuz bir göğe rahatça yükselen sabah güneşi altında ve zarif şelaleleri, çiçekli bahçeleri, bayındırlığı, huzuru içinde hiç savaş, işgal, görmemiş ve görmeyecekmiş gibi ezelden öyle gelmiş, öyle gidecekmişçesine mesut; akıntısı görülmeyen sular üzerinde hepsi de boyalı Saland denilen ince uzun, yassı nehir mavnaları durmadan gidip geliyor. Söğütlü kuytuluklara ve evlerin önüne renk renk kayıklar çekilmiş, arada ufacık yelkenliler de var. Gözleri yeşil olmayan bir tutamlık toprağa takılmıyor.(Yüzen Bahçe 135.)

Coğrafi mekân tasvirlerinde duyulardan ve **duyular arası aktarımlardan** da yararlanır. Mekânı sadece gözün görebildiği ölçüde değil, işitilen sesler ve o mekândan duyulan kokular, mekânın insanda uyandırdığı hisler, anlatıma canlılık, mekâna gerçeklik katmakta dolayısıyla da olayı daha da inandırıcı kılmaktadır. Bazı durumlarda seçilen mekânların anlatımında duyma, koklama veya dokunma duyusu, görme duyusundan çok daha önem kazanabilmektedir.

Hilmi Efendi ise etrafını, gördüğüne inanmayan bir bakışla, çölde seraba dalmış gibi seyrediyordu. Sanki iki sıra evler, başka kürelere ve başka çeşit insanlara mahsus, bulunmaz kavuşulmaz, hayal mahsulü şeylerdi; bir tanesinin bahçıvan kulübesine yerleşmek ona ne umulmaz bir nimet olacaktı. İstanbul'da mini mini saksılarda güç bela yetiştirilen, kışın limonluklarda saklanan birçok bodur fidanlar burada çınarlar gibi gelişmiş ve allı sarılı çiçeklerle pürnakıl donanmış, dallar birbirine dolanmış, dolaşmıştı. Bu ne kadar yasemin, gül, ful bolluğu... Parmaklardan taşmış, sokaklara sarkmış, yaya kaldırımlarını kuru çiçekleriyle kapatmıştı. Fakat tuhaftı, kızgın güneş altında memlekete hâkim olan koku, ıslak köşe başlarından, duvar kenarlarından fişkırان amonyaklı bir keskin, inatçı idrar kokusuydu; çiçek rahiyasını değil, bunu duyuyorlardı. Apti:

“Adam olmaz bu herifler,” diyordu, “Para insanı adam etmez, vesselam!”
(Sürgün 20.)

Coğrafya, kahramanların i dnyasında meydana gelen hızlı ve birbirinden kopuk anı parçaları, geçmişe ve yaşanan ana dönük küçük parçaların oluşmasında tetikleyici unsur olarak da kullanılabilir. Alıntıda mekânın kahramanın zihninden geçen bilinç akışlarının tetikleyicisi olarak kullanıldığı görülebilmektedir:

şemsi'nin hayalinde hamamın eski parlak devri canlandı; cariyeler devri... Edirne sabunuyla Halep kilinin gl kokusunu da duyuyormuş gibi oldu. Kubbeden soğuk bir damla sırtının ortasına dşecekmişesine- şu dakika küçük evin musluğu önünde traş makinesini yüzünde gezdirenken- sanki o hamamın içindeydi. Eski hanımefendileri de düşündü; bir Frenk erkeğiyle aynı mecliste oturup kalkılacak devirleri akıllarına getirmeleri imkansız, sadece Kuran yazısını skebilen hanımları... Bir de şu, peşine her milletten bir erkek cemaati takip eşme ve sebil seyrine giden, dört dilden konuşan şehriyar'ı! (Bu, Bizim Hayatımız 70.)

Bazı durumlarda ise mekân kahramanın zihninde yine başka mekânları canlandırır ve **bilinç akışı** tekniğinin mekân üzerinde yoğunlaştığı görülür:

Birden hatıra bu denizin İstanbul'dan geçerek buralara ulaşmış olması ihtimali geldi; Boğaziçi'ni yalayıp Sarayburnu'nu tırnakladıktan, Yenikapı, Samatya meyhanelerinin yosunlu, eğri büğrü, rk direklerine sürünüp drtndkten sonra Marmara'yı aşmış, Akdeniz'e yayılmış, Nihayet Beyrut sahillerine düşmüştü. İçinde, belki de hala memleketinin sprnts vardı; bir kundura, bir bira şişesi, bir şeyler! Bunu uzun uzun, ciddi ciddi düşündü; sonra kendine gelince kapıldığı çocukluğu, yaşıyla başıyla uymayan bu ocuk ililiğine kızdı. (Sürgün 31.)

Anlatmaya bağlı modern eserlerde sıklıkla görülen ve kahramanın i dnyasını okura yansıtma amacı güden **iç konuşma** tekniği Refik Halit Karay'ın eserlerinde coğrafi mekânlar karşısında kahramanların takındıkları tutum ve hissiyatlarını göstermek açısından bir araç olarak kullanılır.

Kadın erkek başka çıkanlar ve bu teknik medeniyet manzarasının seyrine dalanlar vardı. Rıdvan vinçler, motorlar, kapanıp açılan setler, sıra bekleyen irili ufaklı tekneler arasında projektörlerin aydınlattığı ileri memleket, sınai memleket tablosunun şiirine kapıldı. Kanal tesisleri kimse kimseye bağırmak şöyle dursun, yüksek sesle konuşmadan, telaş etmeden, ne intizamla işliyordu!

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

“Biz,” diye düşündü, “küçük bir Haliç vapurunu bile iskeleye yırtınarak, çırpınarak, bağırp çağırarak yanaştırmaya alışmışız. Bu kötü adetleri bırakmamız lazım.” (Yüzen Bahçe 268.)

Diyalog tekniği, mekânı anlatıcı tarafından değil de kahramanlar aracılığıyla okura tanıtmak amacıyla kullanılır. Refik Halit Karay'ın mekân tanıtımında sıklıkla başvurduğu bir yöntemdir. Anlatıcı okur ile eserin kahramanlarını yan yana getirerek aradan çekilir. Okur mekâna dair bilgileri sanki olay kahramanlarının yanındaymışçasına, onların konuşmalarına tanıklık ederek öğrenir.

Birkaç merdiven indiler, bir tanesini çıktılar. Metro rıhtımındalar. İlk gelen katara biniyorlar. Rıdvan usulcacık diyor ki:

“İsterseniz ihtiyaten ben uzağınızda durayım.”

“Lüzum yok. Az sonra hat değiştireceğiz. Kimse Buttes Chaumont'a gitmeyi düşünmez.”

“Bir parktır orası... değil mi? Azıcık hatırlıyorum.”

“Eskiden yel değirmenleri tepesi imiş.”

“Tamam! İçinde göle uzanmış bir burun, burnun zerinde de bir mabedi vardır.”

“Evet, yeni yapı, uydurma bir şey... Sibel⁵ mabedi.” (Yüzen Bahçe 136.)

Refik Halit Karay'ın eserlerinde coğrafi mekânlarla ilintili anlatım tekniklerinden birisi de **geriye dönüş** tekniğidir. Geriye dönüş tekniği kullanılarak mekân ve kahramanlar arasındaki ilişkilere dair gelişen süreç anlatılır. Olay kahramanlarının daha önce mekânla olan ilişkisine gönderme yapmak ya da önceden yaşanmış olayları okura hatırlatmak için bu yöntemle başvurulur.

Daha birkaç ay evvel, önünde gazoz arabasıyla yabancı yabancı dolaştığı ve bir yapı yerinde kum ve çimento karıştırarak miskincesine yaşadığı Beyrut, şimdi Hilmi Efendi'nin göğsünü gerip fotinlerini gıcırdatarak alışverişe çıktığı bir memlekettir, (Sürgün 71.)

Farklı coğrafyalara dair geçmişe dönük hatırlatılması gereken bilgilerin, okuyucuya hatırlatılması amacıyla da Karay'ın eserlerinde geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı görülebilir. Geçmişte olay kahramanının edindiği tecrübelerle gönderme

⁵ Sibel: Cybel, Kybele

yapılarak o an içinde bulunulan coğrafyanın durumu ve kahraman üzerinde bıraktığı etki yansıtılmaya çalışılır.

Yan yana, hatta o biraz önde, Hilmi Efendi geride, kahveden çıktılar. Şimdiden, sulak şehre nemli bir hava, toz tabakalarını buğu gibi gösteren hoş bir serinlik yayılmıştı. Amasya'da Erzincan'da, ırmağın boyu birçok Anadolu kasabalarında da yazın böyle olurdu: Güneş, toz, rutubet birbirine karışarak ikinci ışığı sulu bir yaldıza benzerdi. (Sürgün 110.)

Refik Halit Karay'ın romanlarında, coğrafi mekânlar hakkında bilgiler verilirken o mekânın geçmişine dönük önem arz eden kısımlarının **montaj** tekniğine başvurulmuş ve işlendiği de görülebilmektedir. Montaj, “yazarın kendinden önce başkalarının dile getirdiği hazır bir anlatım parçasını kalıp halinde kullanmasıdır. Bu parçaları yazar kendi roman kompozisyonunda birer mozaik taşı gibi değerlendirir.”⁶ Karay'ın eserlerinde Tarihi şahsiyetlerin konuya ilişkin görüşleri veya konuyla ilgili metinler, tamamı ya da bir bölümü alınarak anlatılır ve metinler arasılık sağlanır. Mekân hakkında verilen bu tanık kişilerin aracılığıyla coğrafi mekânın sadece anlatıda değil gerçekte de sahip olduğu önem vurgulanır.

Âşık Paşa tarihî şöyle anlatıyor: ...Geldikleri yola gitmediler, Vilayet-i Halep'e geldiler, Caber kalesinin önüne vardılar. Ve ol arada Fırat ırmağı önlerine geldi, geçmek istediler. Süleyman Şah Gaziye ettiler. -Sultanım, biz bu suyu nice geçelim?- dediler. Süleyman Şah dahi atını suya depte, önü yarmış at sürçtü. Süleyman Şah suya düştü. Ecel mukaddermiş Allah'ın rahmetine kavuştu. Sudan çıkardılar, Caber kalesinin önüne defnetteler. Şimdiki hinde ana Mezar Türk derler... Murat Bey tarihinde diyor ki: ...Nihayet Moğol galesi bir dereceye kadar kesb-i sükunet ederek ortalığa emniyet gelince Süleyman Şah dahi elli bin kişiye baliğ olan kavim ve kabilesini alıp Irak'ta iskân edilecek bir mahal aramak niyetiyle cenuba doğru hareket etmiş, fakat Rakka civarında kain Caber kalesi önünden Fırat nehrini mürur ederken kazaen gark olmuştur. Süleyman Şah'ın cenazesi sudan ihraç olunarak hemen orada defnedilmiştir ki makarrı hâlâ Türk Mezarı namıyla maruftur.” (Bir İçim Su 46-47.)

Refik Halit Karay'ın eserlerinde çok geniş bir coğrafyanın konu edildiği görülür. Bazı eserlerinde gurbet, sıla gibi soyut coğrafi mekânların izine rastlanmaktadır.

⁶ Gürsel Aytaç, Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990, s.66.

Refik Halit Karay'ın Coğrafya Betimlemelerinde Anlatım Teknikleri

Yazarın eserlerinde çoğunlukla tercih ettiği mekânlar gerçek dünyada var olan mekânlardır ve oldukça yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Olay merkezli anlatılarında kahramanlar sürekli hareket halindedirler ve birbirinden farklı pek çok coğrafyada seyahat etmektedirler. Karay'ın eserlerinde benimsediği realist ve natüralist yaklaşım onun mekâna bakış açısını da etkilemiştir. Diğer realistler gibi mekâna, olaylar için gerekli “fon” aracı olarak bakmanın ötesinde farklı işlevsel özelliklerin de mekâna yüklendiği görülür.

Tercih edilen mekânların olayların oluşum, gelişim ve sonuçlanma aşamasında doğrudan veya dolaylı olarak etkisi vardır. Anlatıda geçen olaylar zincirinin ritmini belirlemede coğrafi mekân betimlemeleri yardımcı olmaktadır. Kahramanların iç dünyasına, fiziksel yapısına coğrafiyanın bıraktığı izler ve karakterlerindeki değişimlere mekânın etkisi görülebilmektedir.

Mekân ve okur arasında farklı yöntemlerle bağlar kurulur. Kurulan bu bağlar neticesinde okurda mekânın ve doğal olarak anlatılan olayların gerçeklik hissi pekişir. Bu gerçeklik hissi bazı durumlarda o kadar yoğundur ki, okur kurmaca bir metin okuduğunu değil de Refik Halit Karay'ın anılarını okuyormuş hissine kapılır. Bu gerçekliği sağlarken yazar mekân tercihlerinde birbirinden farklı pek çok anlatım tekniğine başvurur. Betimleme, anlatma, gösterme, dalga hareketi, zoom (kaydırma), zihinsel betimleme, hareketli perspektif, dramatize edilmiş betimleme, montaj, geriye dönüş, diyalog, iç konuşma, bilinç akışı, duyular arası aktarım, içten dışa betimleme, dıştan içe betimleme gibi tekniklerle Karay, eserlerinde kurguladığı coğrafyaya gerçeklik kazandırır.

Kaynaklar

Aytaç Gürsel, *Çağdaş Türk Romanları Üzerine İncelemeler*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.

Cevizci Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

Karay Refik Halit, *2000 Yılın Sevgilisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Bir İçim Su*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Bu Bizim Hayatımız*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *İki Cisimli Kadın*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Sürgün*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Yezidin Kızı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Karay Refik Halit, *Yüzen Bahçe*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2009.

Uysal Mehmet Ali, *Mekân Algısı*, Sanatta Yeterlik Eseri Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.